

GENESIS, DEVELOPMENT AND CURRENT STATUS OF VETERINARY RESEARCH AND DIAGNOSTIC SYSTEM (VRDS) IN BULGARIA- RETROSPECTIVE ANALYSIS

Kostadinova L., ass. prof.

*Trakia university, Faculty of veterinary medicine, 6000, Stara Zagora, Republic of Bulgaria,
lkostadinova.vet@gmail.com*

Abstract

The satisfaction of present public needs, veterinary medicine could provide with established and functioning veterinary research and diagnostic system (VRDS), ensured with the necessary research staff.

In the present study the development and the reforms in the veterinary research and diagnostic system in Bulgaria have been monitored stepwise in terms of number of active structures; status and hierarchical subordination of the structural units; hired research staff.

The study has been accomplished by using the documentary method for collecting primary empirical information and the method of the individual interview “face-to-face” or by telephone with former and current heads of units of the VRDS. The methods of descriptive statistics have been used to process surveyed nominal indicators (number of structural units, number of employees). The obtained results are illustrated by tables and diagrams and are interpreted by methods of comparative, classic and retrospective analysis.

The survey allows us to define the current state of the present VRDS in Bulgaria and its ability to provide the existing market niche of the provided services.

Key words: veterinary activities; veterinary research and diagnostic system; veterinary institute; veterinary laboratory

През 1883г. д-р И. И. Нейман провежда първият научен експеримент в България, а през 1889г. към Министерство на войната е открита първата бактериологична лаборатория.¹⁷ В продължение на повече от век българската ветеринарномедицинска научноизследователска и диагностична дейност се развива, преструктурира, трансформира, разширява обхвата и отговорностите си в синхрон с нарастващите потребности на обществото. В съвременните условия отговорностите пред ветеринарномедицински специалисти непрекъснато нарастват и обхващат широк диапазон дейности. Днес значимостта на професията е причина за включването ѝ в списъците на приоритетните специалности на Европейския Съюз (ЕС) и на регулираните професии, както и за утвърждаването на международни стандарти и норми за осъществяване на различните ѝ направления.

Тенденциите в световен мащаб в областта на научните изследвания, вкл. ветеринарномедицинските, са за изграждане на компетентни научни мрежи, обмен на научна информация, изисквания за тотално качество, пряко обвързано с мотивацията и компетенциите на индивидите в научните организации, комерсиализация на науката, конкурентноспособност на единния европейски научен пазар.^{20,9}

Независимо от пълноправното членство на страната в ЕС, световните тенденции в науката и нарастващите отговорности пред съвременната българска ветеринарна медицина и наука, в професионалната общност са налице мнения за „обезличаване на професията“; „тенденция за подценяване ролята и значението на научноизследователската и лабораторно-диагностична ветеринарномедицинска дейност“⁷, „ликвидиране на ВМНИДС в България“; „монополизиране на ветеринарномедицинската научноизследователска дейност“¹⁸

ЦЕЛ И ЗАДАЧИ

С настоящата работа си поставихме за цел да „картографираме“ в ретроспекция трансформациите в структурата и функциите на ВМНИДС в България за „идентифициране“ на настоящото ѝ състояние. Да установим степента ѝ на съответствие със съвременните тенденции в изследователската система в световен мащаб, възможностите ѝ за обезпечаване на съществуващата пазарна ниша с предоставяните от нея услуги.

Конкретните задачи, обект на настоящото проучване са:

1. Начало, развитие, реформи и актуално състояние на структурните звена на ВМНИДС в България.

2. Паралелно поетапно проследяване на хронологията на промените в статута и йерархичната подчиненост на ВМНДС в ретроспекция.
3. Динамика на заетия научноизследователски човешки ресурс като брой наети лица в научните организации- структурни звена на ВМНИДС в България.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИ

Проучването е осъществено чрез използване на документален метод¹² и метод на индивидуалното интервю¹⁹ „лице в лице“ и по телефона с бивши и настоящи ръководители на звена на ВМНИДС за набиране на първична емпирична информация. За обработка на изследвани номинални показатели (брой структурни звена, брой наети лица) са използвани методи на дескриптивната статистика. Получените резултати са онагледени с таблици и схеми и са интерпретирани чрез методите на сравнителен, класически и ретроспективен анализ.²²

РЕЗУЛТАТИ

1. *Генезис и развитие на ВМНИДС в България- хронология на промените и йерархична подчиненост на структурните звена в ретроспекция.*

Първата бактериологична лаборатория (1889г.) бива създадена към Министерство на войната⁶, а впоследствие (1881-1894г.) в състава на Гражданската санитарна (медицинска) служба. Следва (1895-1924г.) обособяването на ветеринарна служба със самостоятелен статут в състава на Министерство на търговията и земеделието.² В периода на Обществена ветеринарна медицина (1924- 1945г.) броят на структурните научноизследователски и диагностични ветеринарномедицински звена се умножава – изграждат се нови институти и станции в столицата, които методически ръководят свои поделения в страната (1931-1942). В периода на социализъм и централизирано планиране (1945- 1989г.) тенденцията за умножаване на структурните звена се запазва.¹⁸ През същия период бива изградена и развита, равномерно разпределена на територията на страната, екарисажна мрежа за обезвреждане на трупове от животни и странични и отпадъчни животински продукти, като към всеки екарисаж функционира собствена диагностична лаборатория. Новосъздадените звена, заедно със съществуващите, биват координирани централно на ниво Министерство, независимо от институционалната и административната си принадлежност. В периода функционират: централни институти (ЦВМИ), производствени институти (ПВМИ), станции (РВС) и лаборатории (ЦВЛ, РВЛ), ветеринарномедицински структури към академии (ССА, БАН) и висше училище.

В края на периода е налична мрежа от структурни звена на ВМНИДС, представена схематично на фигура 1.

В двата периода – на Обществена ветеринарна медицина и на Централизирано планиране, независимо от осъществяваните реструктурирания в системата на ветеринарното дело, ветеринарномедицинската наука и диагностика бива управлявана при равнопоставеност и независимост с и от административно-управленческия държавен ветеринарномедицински апарат.^{18, 1}

Преходът към пазарна икономика, раздържавяване (1990- 1999г.) и предприєднияване (2000- 2006г.) е свързан с извеждане на специфично ветеринарномедицинската научноизследователска и диагностична дейност от структурата на БАН и НЦАН (приемник на бившата ССА), съкращаване и вмъкване в структурата на Националната ветеринарномедицинска служба (НВМС, 1992). В същия времеви период е открит втори факултет по ветеринарна медицина (ЛТУ, София, 1994г.).³ Извършва се приватизиране и преобразуване на част от структурите звена. Ликвидирани са и екарисажите с прилежащите им диагностични лаборатории, като остават два- във Варна и Шумен, без

прилежащи лаборатории. Висшите ветеринарномедицински училища определят самостоятелна научна политика с приемането на Закона за академичната автономия (1990г.) Останалите след приватизацията научноизследователски ветеринарномедицински звена (фигура 2) официално преминават под юрисдикцията на НВМС.^{9,10}

В периода на пълноправно членство на България в ЕС (от 2007г.) съществен момент се явява създаването на Българска Агенция по Безопасност на Храните (БАБХ) през 2010-2011г. В компетенциите на Агенцията като приемник и на НВМС е включена и ветеринарномедицинската научно-изследователска и диагностична дейност, с изключение на висшето ветеринарномедицинско образование.⁴ Част от реформите в държавната администрация във връзка със създаването на агенцията включват редуциране на лаборатории с припокриващи се дейности²¹. Подструктури на БАБХ с ветеринарномедицинска научноизследователска и диагностична насоченост са: Национален диагностичен научноизследователски ветеринарномедицински институт (НДНИВМИ със 156 щатни бройки) и Централна лаборатория по ветеринарно-санитарна експертиза и екология (ЦЛВСЕЕ с 58 щатни бройки)⁴ и 2 диагностични лаборатории за нуждите на официалния контрол. Създадена е нова структура в Агенцията- Център за оценка на риска с косвени научноизследователски функции.

Приетите през 1999г. промени в йерархичната подчиненост и административна принадлежност на сектора „ветеринарномедицинска научноизследователска и диагностична дейност“ се запазва и в новооткритата Агенция. В периода 2011-2016г. Законът за БАБХ претърпява седем изменения и допълнения, а Устройственият правилник на Агенцията- съответно пет, които не касаят подчинеността на ветеринарномедицинската научноизследователска и диагностична дейност като форма на държавна политика, запазвайки ги под юрисдикцията на БАБХ.

Регламентираният с Устройствен правилник на БАБХ, ръководен орган на научноизследователската дейност на Агенцията в областта на ветеринарната медицина е Научният съвет по ветеринарна медицина към НДНИВМИ, пряко подчинен на изпълнителния директор на БАБХ. Научноизследователските задачи, проекти, програми и други се одобряват предварително от изпълнителния директор на Агенцията.¹⁶

2. Актуално състояние на ВМНИДС в България- структура и статут.

Към днешна дата държавната политика в областта на ветеринарномедицинската научноизследователска и диагностична дейност днес се осъществява в следните структурни звена:

- НДНИВМИ (с териториални поделения) и ЦЛВСЕЕ в структурата на БАБХ, на подчинение на министъра на земеделието и храните. Нормативни промени през 2016г. съкращават числеността на персонала в НДНИВМИ и ЦЛВСЕЕ- съответно от 156 на 116 и от 58 на 47 щатни бройки¹⁶. Към НДНИВМИ функционират и 3 звена за диагностика (Варна, Стара Загора, Велико Търново). ЦЛВСЕЕ бива тясно ориентирана към диагностиката. Центърът за оценка на риска (ЦОР) бива изведен от структурата на Агенцията, като самостоятелно юридическо лице към министъра на земеделието и храните с приемането на Закон за ЦОР по хранителната верига, обнародван в д.в. брой 44 от 10.06.2016г. без регламентираны лабораторни, експериментални, научноизследователски и диагностични дейности.

- Висшите ветеринарномедицински училища- в Ст. Загора и в София са на пряко подчинение на Министъра на образованието и науката и определят самостоятелна научна политика.

- В структурите на настоящата Селскостопанска академия (ССА) и Българската академия на науките (БАН) и структури към министъра на земеделието и храните, извън

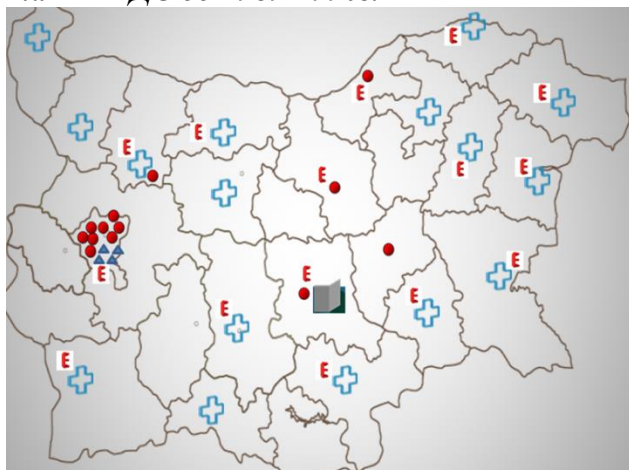
БАБХ, липсват нормативно обособени звена с регламентирана дейност по строго специфични проблеми на ветеринарномедицинската наука и диагностика. Изследователски звена в структурата на ССА, самостоятелно деклариращи като предмет на дейност изследвания и с ветеринарномедицинска тематика са: Институт по Криобиология и Хранителни Технологии- София; Институт по Рибарство и Аквакултури- Пловдив; Институт по Рибни Ресурси- Варна. Съответно такива в структурата на БАН са: Института по експериментална морфология, патология и антропология; Института по невробиология; Институт по микробиология; Институт по биология и имунология на размножаването, София.

Динамичен ред на промените в броя на структурните звена на ВМНИДС в България за периода от създаването ѝ до 2016г. представяме схематично на фигура 3.

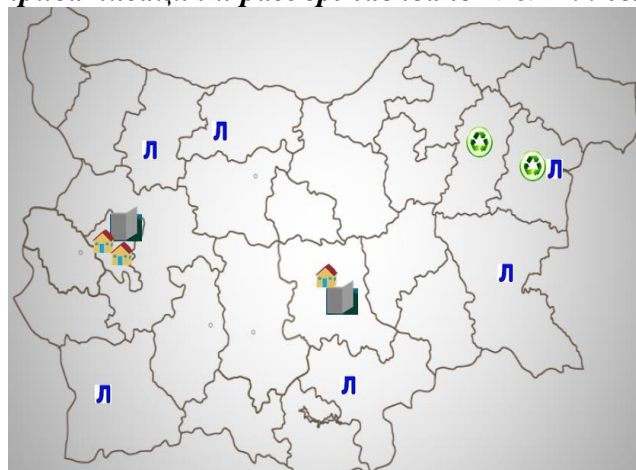
3. Разполагаме човешки ресурс във ВМНИДС в България- приблизителни данни.

Рязкото съкращаване броя на структурните звена на ВМНИДС след 1989-1990г. закономерно довежда до редуциране броя на наетите на трудов договор лица в областта на ветеринарномедицинската наука и диагностика. Промените в броя им (персонал общо, научни работници) в структурните звена на ВМНИДС на подчинение към днешна дата на БАБХ са представени в таблица 1.

Фигура 1. Мрежа от структурни звена на ВМНИДС до 1989-1990г.

Фигура 2. Звена за ВМНИДС след приватизация и раздържавяване 1989-1990г.

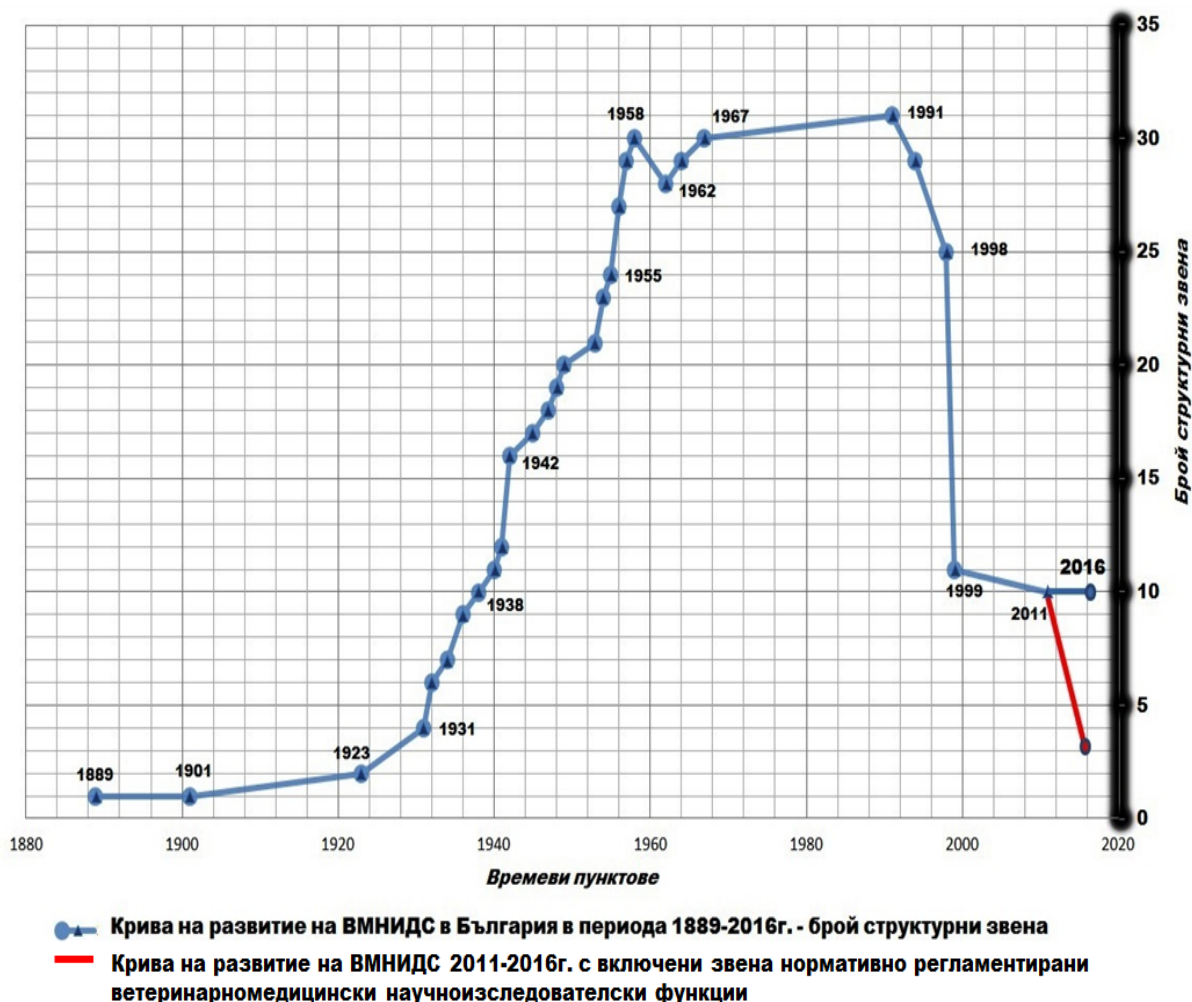

легенда (фиг.1 и фиг.2) : E- екарисаж с диагностична лаборатория; [building icon] - висше ветеринарномедицинско учебно заведение (ВМФ); ● - ветеринарномедицински институт (изследователски, производствен) или лаборатория; + - ветеринарномедицинска станция; ▲ - ветеринарномедицинско научноизследователско/ диагностично звено към БАН или ССА; ♻️ - екарисаж (БЕЗ прилежаща лаборатория); 🏠 - ветеринарномедицински институт, лаборатория или териториалното му поделение към НВМС; Л - лаборатория към НВМС

Таблица 1. Промени в броя на наетите служители в структурни звена на ВМНИДС в България преди и след 1990г. (представените данни са приблизителни, като определена част от тях са по спомени на ръководители на структурни звена)

№ по ред	Организация	Общ брой персонал		В т.ч. научни работници	
		До 1990г.	Към 2016	До 1990г.	Към 2016г.
1	ЦНИВМИ/ НДНИВМИ	234	156 (2011г.) 116 (2016г.)	94	44
2	ИКВП	94	28	12	0
3	РВИ	224	17	43	8
4	РВС	462	0	66	0
5	Централни Лаборатории (ЦЛВСЕЕ; ЦЛББД; ЦЛРЗ)	101	58 (2011г.) 47 (2016г.)	20	4
6	ИПБП (София; Враца; Сливен)	338	0	73	0
Общо		1953	207	308	56

Фигура 3. Промени в относителния брой на структурните звена на ВМНДС в България 1889-2016г.

ОБСЪЖДАНЕ

Етапите в развитието на ВМНДС през годините до 1989г. са свързани с активно изграждане, развитие и обогатяване с нови звена, свързвани функционално в мрежа, включваща и научноизследователския потенциал и капацитет на академичните

образователни звена за целенасочено научно-изследователско и лабораторно-диагностично осигуряване на ветеринарномедицинската дейност. Изградената в периода на Обществена ветеринарна медицина ветеринарномедицинска научноизследователска и диагностична мрежа във функционално отношение бива доразвита до функционална система (ВМНИДС) по време на периода на централизирано планиране.

Схематичното представяне на промените в структурните звена на ВМНИДС в България (фиг.3) като относителен брой в периода от създаването до 2011г. показва плавно увеличаване с пик в седемдесетте години на двадесети век (период на Централизирано планиране) и следващ рязък спад в периода 1989-1999г. с достигане на нива от 1936 г., независимо от създаването на второ висше ветеринарномедицинско училище (1994г.) и ЦЛВСЕЕ. Свиването на ВМНИДС продължава и впоследствие, и като брой структурни звена, и като нает научноизследователски човешки ресурс. През 2016г. броят на нормативно регламентирани структурни единици за ветеринарномедицински научни изследвания спада до нива близки до 30^{те} години на ХХ век (фиг.3) , а числеността на човешкия ресурс е намален приблизително десет пъти като общ брой персонал, съответно шест пъти- като научни работници (табл.1).

Събитията, стартирали през 1989-1990г. променят и административната и научно-методическа подчиненост на научноизследователските и диагностични ветеринарномедицински звена. От равнопоставеност с официалната ветеринарномедицинска държавна администрация до пълна методическа подчиненост и административно вмъкване в структурата на държавната ветеринарна администрация (НВМС), като академичните научноизследователски ветеринарномедицински структури придобиват институционална и функционална независимост, определяйки самостоятелна научна политика.

Към момента на проучването не са налични нормативно регламентирани механизми за взаимодействие и синхронизиране между академични научноизследователски ветеринарномедицински звена и БАБХ.

ИЗВОДИ

1. Започналото през 1990г. свиване на ВМНИДС в България продължава и в следващите времеви периоди, като последното е през 2016г. Тенденцията се наблюдава и в броя на структурните звена, и в числеността на наетия персонал.

2. На настоящият етап ВМНИДС в България включва 3 структури с научноизследователски функции към две министерства (НДНИВМИ, ВМФ- Ст. Загора, ВМФ- София)

3. Липсва нормативна рамка за единство между научноизследователската и диагностичната ветеринарномедицинска дейност на национално ниво. Налице е и липса на нормативно регламентирана връзка между отделните научноизследователски ветеринарномедицински структурни звена.

4. След 1999г. научноизследователска и лабораторно-диагностична система в България не съществува- във функционално, административно и научно-методическо отношение.

Описаните явления- редукция и дефрагментация на структурни звена и персонал, както и липсата на нормативно регламентирани взаимоотношения в областта на ветеринарномедицинската научноизследователска и диагностична дейност поставя под съмнение наличието на целенасочена специфична ветеринарномедицинска научноизследователска държавна политика. Налице са тревожни данни за адекватността на разполагаемия научноизследователски ветеринарномедицински капацитет спрямо нуждите на пазара, обществените интереси и произтичащите от пълноправното членство на страната в ЕС ангажименти.

ЛИТЕРАТУРА

1. Божков, И., А. Стоянов, 1981: Божков, И., А. Стоянов. Ръководство за упражнения по ОВД с основи на СВМЕ. София, схема3- Организационна структура на НПО „Ветеринарно дело“.
2. Божков, И., А. Стоянов, К. Василев, 2005: Божков, И., А. Стоянов, К. Василев. Основи на ветеринарномедицинското законодателство и мениджмънт. „Кота“. Стара Загора
3. Възникване и развитие на висшето лесотехническо образование в България 1925-2005г., http://oldweb.ltu.bg/Pages/History/Hist_B_BG.html
4. Закон за Българска агенция по безопасност на храните, Д.В. бр.8 от 25.01.2011г.
5. Закон за Българска академия на науките, изм. ДВ. бр.15 от 15 Февруари 2013г.
6. Иванова, Т., 1993: Иванова, Т. История на ветеринарномедицинския факултет 1923-1993. Sofia
7. Костадинов, Й., 2017. „Как бе обезличена професията на ветеринарния лекар“. ДУМА. 02/2017, стр.14
8. Лаборатории, БАБХ- официална страница, <http://www.babh.government.bg/bg/Page/Laboratories/index/Laboratories/%D0%9B%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8>
9. ПМС № 270 от 15.12.2000 г. за Устройствен правилник на НЦАН към Министъра на земеделието и горите
10. Правилник за устройството и дейността на националната ветеринарномедицинска служба, ДВ. бр.31, 1993г.
11. Резолюция на Съвета за професията и професионалното развитие на изследователите в Европейското изследователско пространство), ОЈС 282/01 2003/С
12. Социологически метод. Същност. Видове. Приложение в дейността на лекаря., Etilena info, <http://etilena.info/med/so/u0007.html>
13. ССА Годишен отчет- 2015г., одобрен от УС на ССА 20.05.2016г. с протокол № РД-09.03
14. Състав- Научен съвет по ветеринарна медицина (НСВМ) към БАБХ, <http://www.vetinst-bg.com/bg/scientific-council/membership>
15. Устава на БАН - Българска Академия на науките, http://www.math.bas.bg/new/site/resources/USTAV_BAN.pdf
16. Устройствен правилник на Българската агенция по безопасност на храните, Д.В. 71/2016г.
17. Цонев, Ц. „Летопис на последната „реформа“ на ветеринарномедицинската научнодиагностична система в България“. Сборник от Трети симпозиум по история на ветеринарната медицина. Стара Загора, 333- 342, 2003.
18. Цонев, Ц., Д. Загорски. „Начало, развитие и реформи на ветеринарномедицинската научнодиагностична система в България“. Сборник от Трети симпозиум по история на ветеринарната медицина. Стара Загора, 324-332, 2003.
19. Ченгелова, Е. 2016: Ченгелова, Е. Интервюто в социалните науки, Омда, София
20. Anonim: International Mobility by science careers staff, Science AAAS, 2011, <http://www.sciencemag.org/careers/2011/08/content-collection-international-mobility>
21. Kostadinova, L., „ Risk Assessment Centre of the Bulgarian Food Safety Agency – legislative basis and functions“. Journal of Hygienic Engineering and Design. ISBN 978-608-4565-03-1, 158 – 161. 2011.
22. Rubin, A., E. Babbie, 1997: Rubin, A., E. Babbie. Research methods for social work. RacificGrove. Brooks/Cole Publ.